

Surse ale lingvisticii textului la Eugeniu Coșeriu

Dorel FÎNARU

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Abstract: Our attempt aims at identifying the sources that have influenced the theories regarding text linguistics, a field in language studies that has Eugenio Coseriu as one of its founders. Besides, text linguistics seen as hermeneutics of meaning is part of a wider, more complex structure, known as integral linguistics. At this point, we will follow certain ideas that were inspired by the thinking of two linguists and philosophers of language, the Dane Louis Hjelmslev and the Italian Antonino Pagliaro, later developed and refined by the Romanian linguist.

Keywords: Text linguistics, textual linguistic sign, universe of discourse, evocation, connotator, hermeneutics of meaning

0. Mult așteptata ediție românească a *Lingvisticii textului*, apărută recent¹, ne-a determinat să încercăm o retrospectivă a surselor care au fundamentat și au conturat această structură arhitecturală, parte componentă a macro-edificiului numit de Eugeniu Coșeriu *lingvistică integrală*, atât de *en vogue* astăzi în varianta mult mai cunoscută a *analizei discursului*. Rolul de întemeietor al lingvisticii textului precum și contribuțiile sale ulterioare aduse în acest domeniu al științelor limbajului erau subliniate, printre alții de Jean-Michel Adam: „E. Coșeriu, unul dintre primii care, încă din anii 1950, a folosit termenul de *lingvistică textuală*, propune pe bună dreptate, în ultimele sale lucrări, să se facă distincția între *gramatică transfrastică* și *lingvistică textuală* (1994). Dacă prima poate fi considerată o extindere a lingvisticii clasice, în schimb, lingvistica textuală este o teorie a producerii co(n)textuale a sensului, care trebuie să fie fondată pe analiza de texte concrete. Este exact demersul a ceea ce numim *analiza textuală a discursurilor*:²

¹ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica textului*. O introducere în hermeneutica sensului, Ediție îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească și index de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, cu o postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013 (Colecția „Logos”, nr. 10).

² Jean-Michel Adam, *Lingvistică textuală*. Introducere în analiza textuală a discursurilor, Traducere de Corina Ifimția, Institutul European, Iași, 2008, 20-21. Într-o serie de articole ulterioare, Jean-Michel Adam va reveni cu indicații mai exacte asupra rolului de pionierat jucat de Coșeriu în acest domeniu: „le terme même de *linguistique textuelle* a été introduit pour la première fois par Eugenio Coseriu, dans un article écrit en espagnol, au milieu

Ni s-a părut că ar trebui pomeniți câțiva lingviști și filozofi ai limbajului a căror influență asupra concepțiilor sale în acest domeniu este mai mult sau mai puțin evidentă. Marele lingvist român își începea multe dintre conferințele sale și multe dintre intervențiile cu ocazia conferirii celor câtorva zeci de titluri de doctor *honoris causa* afirmând: „Sînt lingviști care se cred unici și deosebiți, care afirmă sau cred că nu datorează nimic altor lingviști și care pretind că la alți învățați nu au întîlnit, eventual, decît confirmarea propriilor idei și convingeri. Dar se înșală.” (*Discurs de învestitură* la conferirea titlului de doctor „honoris causa”, Universidad Autónoma de Madrid, 1999, p. 123) De aceea, indiferent de tema abordată, el își recunoaște în mod constant sursele, influențele și „maestrii ideali”. În privința lingvisticii textului, ne ocupăm pentru început de Louis Hjelmslev și Antonino Pagliaro.

1. Louis Hjelmslev

Lingvistul danez Louis Hjelmslev (1899-1965) pune la baza funcționării semnului lingvistic o dublă perspectivă. Pe de o parte, semnul lingvistic face referire la realitatea pe care o desemnează (obiecte și stări de lucruri desemnate), pe de altă parte, orice semn lingvistic trimite simultan la sistemul de semne căruia îi aparține. Prima dimensiune este numită *denotație*, iar a doua *conotație* în terminologia hielmsleviană. De pildă, cuvîntul *dor* are ca *denotatum*, printre altele și „stare sufletească a celui care tinde, rîvnește, aspiră la ceva; năzuință, dorință”³, iar drept *connotatum* posibil „(limba) română”. Coșeriu observă, pe bună dreptate, că alegerea termenului *conotație* de către Hjelmslev nu este prea fericită, pentru că, așa cum bine se știe, în logică și în semiotică acesta are sensuri foarte diferite. Coșeriu va folosi termenul *evocare*⁴, care înglobează și *conotația* în sensul dat de Hjelmslev: „am văzut cît de variate pot fi funcțiile semnului în text. Ansamblul acestor funcții, care nu se lasă reduse în mod direct la funcția de reprezentare, îl numesc *evocare*. Evocarea contribuie extrem de mult la bogăția limbii, prin intermediul ei apare acea polisemie care nu ar trebui privită mereu doar din perspectivă negativă, ca o «neclaritate», ci și din perspectivă pozitivă, ca o îmbogățire. [...] Sensul se naște din combinarea funcțiilor bühleriene (deci a funcțiilor de reprezentare, manifestare și apel) cu evocarea”⁵

des années 1950” (Jean-Michel Adam, *L'émergence de la Linguistique Textuelle en France: entre perspective fonctionnelle de la phrase, grammaticales et linguistiques du texte et du discours*, în rev. „Investigações”, vol. 23, nr. 2, 2010, p. 11). E vorba, firește, de celebrul studiu *Determinación y entorno* (v. Coșeriu 1955-1956). Lingvistul elevațian detaliază apoi importanța hotărîtoare a lui Coșeriu în evoluția ulterioară a lingvisticii textului (v. Adam 2010, p. 37-40).

³ *** *Diționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 328.

⁴ A se vedea și Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009 (Colecția „Logos”, nr. 1), p. 161: „Semnul lingvistic concret (semn într-un „discurs” sau „text”) nu oferă doar „reprezentare” (semnificat conceptual) și nu funcționează doar în relație cu vorbitorul („manifestare” sau „expresie”), cu ascultătorul („apel”) și cu lumea extralingvistică („referință”, adică *desemnare* prin intermediul semnificatului), ci funcționează concomitent *în* și *prin*-o rețea complementară și foarte complexă de relații, cu care formează un ansamblu deopotrivă de complex de funcții semantice, a căror totalitate se poate numi *evocare*.”

⁵ V. Coșeriu 2013: 150.

Altfel spus, semnul lingvistic textual (discursiv) nu oferă doar „reprezentare” (semnificat conceptual) și nu funcționează doar în relație cu emițătorul („manifestare” sau „expresie”), cu receptorul („apel”) și cu lumea extralingvistică („referință”, adică „desemnare” prin intermediul semnificatului), ci funcționează concomitent în și printr-o foarte complexă rețea complementară de relații cu care formează un ansamblu la fel de complex de funcții semantice, a căror totalitate e numită *evocare*. Mai exact semnul textual funcționează concomitent:

- prin relația sa materială și semantică cu alte semne particulare;
- prin relația sa materială și semantică cu serii și grupuri de alte semne;
- prin relația sa cu sisteme întregi de semne (de exemplu, diferite „limbi funcționale” în interiorul limbii istorice);
- prin relația sa nemediată (materială) cu universul extralingvistic (funcție de reproducere și reprezentare directă, adică funcție „icastică” sau „imitativă”, în înțelesul cel mai larg al acestor termeni);
- prin relația sa cu experiența nemediată, lingvistică și non-lingvistică („contexte” și „situații”, care constituie un ansamblu de „cadre” mult mai complex decât se presupune de obicei);
- prin relația sa cu alte „texte”;
- prin relația sa cu cunoașterea empirică a lumii și cu diferitele forme de interpretare a lumii („cultură”).⁶

În timp ce conotația este o *funcție semnică*, sensul este o *funcție textuală* care depinde, în primul rând, de *context*: „Indiferent de cum ne place să numim diferitele relații care apar între semnul actualizat și mediul său înconjurător, acestea pot întotdeauna doar să c o n t r i b u i e la sensul textului, dar nu pot niciodată să î l c o n s t i t u i e. În ceea ce privește conotația, este vorba, la fel ca și la evocare, despre o *funcție a semnului*, sensul fiind însă o *funcție textuală*. Tocmai de aceea contextul este atât de important pentru orice text, deoarece doar prin intermediul lui, indiferent dacă este context verbal sau extraverbal, textul își dobândește sensul”.⁷

În textele cu structură unitară, unitățile de sens se combină în blocuri și rețele textuale atât linear cât și tabular în unități succesive de nivel superior, pînă la conturarea sensului global al discursului în care unele sensuri minimale se actualizează, altele rămîn virtuale, iar altele se anulează.

Așadar lingvistica textului este, în primul rând, hermeneutică a sensului. Interpretarea, sprijinită pe identificarea *universului de discurs* (limbaj-ca-atare, literatură, credințe populare, mitologie, religie, științe, univers empiric etc.) și a *ideologiei* manifestate (verbale, extraverbale și culturale), se realizează pe baza unui *registru de așteptări* și a unei *metodologii* interpretative. Confuzia universurilor de discurs poate duce uneori la interpretarea eronată a sensului textului și la aplicarea unor inutile grile de lectură din perspectiva unor universuri de discurs diferite.⁸

⁶ Cf. Coșeriu 2009: 161-162; v. și Finaru 2006: 30-31 și Zagaevski 2006: 30-43.

⁷ Coșeriu 2013: 156.

⁸ V. Coșeriu 2010: 1-12.

Prin interpretare, datorită specificității unor texte (îndeosebi literare, spațiu al plenitudinii funcționale a limbajului), pot fi revelate și argumentate sensuri globale multiple ale aceluiași text.⁹

Pentru Hjelmslev limba este, înainte de toate, un sistem de semne denotative. Limbă denotativă înseamnă un sistem de semne în care nici expresia, nici conținutul nu posedă izolat funcție semnică: funcția semnică constă exclusiv în implicarea reciprocă a ambelor planuri. „Expresia este expresie a conținutului”, ceea ce vrea să spună că cele două planuri sînt structurate izomorfic. Hjelmslev recunoaște și posibilitatea ca expresia, ca și conținutul, să-și poată asuma în mod separat caracter de semn și astfel să devină într-un anumit mod independentă. Limbile al căror plan al expresiei capătă caracter de semn Hjelmslev le denumește *limbi conotative*, limbile al căror plan al conținutului se convertește la rîndul său în limbă le numește *metalimbă*.¹⁰

Observăm că ideea de conotație se bazează pe faptul că partea materială a semnului, semnificantul, nu doar *denotă* conținutul său, ci și *conotă* sistemul căruia îi aparține. Orice element semnic în planul expresiei, considerat exclusiv ca aparținînd unui sistem de semne, primește în teoria lui Hjelmslev denumirea de *conotator*. În analiza textului trebuie avuți în vedere conotatori foarte diverși, căci nimic nu justifică presupunerea că un text este structurat omogen, adică este compus pe baza unui sistem semnic complet unitar și coerent. Pentru a simplifica lucrurile și a opera cu un caz-model lingvistul danez pleacă de la premiza că textul respectiv se caracterizează prin omogenitate structurală, fiind astfel îndreptățit să vedem în el un singur sistem semiotic și nu mai multe. În practică însă, „orice text care nu e de dimensiuni atît de mici încît să nu ne poată furniza o bază suficientă pentru deducerea unui sistem aplicabil, prin generalizare, și la alte texte, – conține de obicei derivate care-și au sursa în diferite alte sisteme”.¹¹ Hjelmslev enumeră în continuare o listă de conotatori posibili; un text poate fi neunitar în privința următoarelor aspecte: 1. În diferite forma stilistice (poetic, în proză sau mixt); 2. În diferite stiluri (stilul creator, stilul pur imitativ – așa-zisul stil normal, sau mixt – arhaizat); 3. În diferite stiluri axiologice: stilul elevat și stilul vulgar sau stilul neutru); 4. Prin diferite medii (mijloace): vorbire, scriere, gesturi, coduri de semnale etc.; 5. Pe diferite tonuri sau dispoziții (mînios, vesel etc.); 6. Idiomul prin care se înțelege a) diferite clase de „limbă”, cum ar fi limbile tehnice sau limbile de grup (jargoane, grupuri interlope, diferite profesii etc.); b) diferite limbi naționale; c) diferite varietăți regionale; d) diferite fizionomii (ca forme de expresie: diferite *voici*, diferite feluri

⁹ V. Fînaru 2000: 72-79.

¹⁰ V. cap. *Semiotici conotative și metasemiotici*, în vol. *Preliminarii la o teorie a limbii*, p. 243-269. „În ultimul paragraf, cu toată lărgirea de perspectivă încercată de noi, am procedat în așa fel ca și cum unicul obiect al teoriei limbii ar fi fost *semiotica denotativă*, prin care înțelegem o semiotică dintre planurile căreia nici unul nu este reprezentat tot printr-o semiotică. Acum mai rămîne ca în cadrul unei ultime lărgiri de perspectivă să arătăm că există semiotici în care planul expresiei este tot o semiotică, după cum există și semiotici în care planul conținutului e reprezentat tot printr-o semiotică. Pe primele le vom numi *semiotici conotative*, iar pe ultimele *metasemiotici*. Întrucît planul expresiei și planul conținutului sînt definibile numai în opoziție și în raport unul cu celălalt, definițiile date de noi *semioticii conotative* și *metasemioticii* sînt doar definiții provizorii de natură 'reală' cărora nu li se poate atribui vreo valoare, nici măcar ca ipoteză de lucru”.

¹¹ *Op. cit.*, p. 245.

de timbru etc.). Toate acestea sînt categorii solidare, “în sensul că orice funcție a limbii denotative trebuie definită în așa fel încît ele toate să fie luate în coiderație.

Prin combinarea unui membru dintr-o categorie cu un membru dintr-o altă categorie se obțin produse hibride”¹²: stil beletristic – stil creator și în același timp înalt; slang – stil creator care e în același timp și înalt și inferior; jargon și cod – stiluri care nu sînt nici înalte nici inferioare; limbă colocvială – stil normal, care nu e nici înalt nici inferior; stil de lectură – stil înalt care e vorbire și în limba comună, stil de amvon – stil înalt, vorbire și jargon; stil juridic – stil înalt care e în același timp stil arhaizat, limbă scrisă și jargon.¹³

2. Antonino Pagliaro

În propriile analize textuale, Coșeriu este evident influențat nu doar de teoria și filozofia limbii elaborate de Antonino Pagliaro (1898-1973)¹⁴, ci și de principiile *criticii semantice* a acestuia, metodă originală de analiză a creativității lingvistice și de hermeneutică a sensului unor texte vechi, îndeosebi literare.

Coșeriu consideră că „Lingvistica textului [...] nu este însă sub nici o formă doar lingvistică, ci mai degrabă *filologie* (într-un sens căzut astăzi mai degrabă în uitare). Pe timpuri, prin filologie se înțelegea arta interpretării textelor, pe de o parte pe baza cunoașterii limbii în care erau compuse aceste texte, însă, pe de altă parte, și pe baza familiarizării, dobândită prin studiu, cu cultura materială și spirituală în cadrul căreia textele respective apăruseră. Astfel, și Pagliaro a avut o intuiție foarte corectă atunci cînd și-a catalogat *critica semantică* (o lingvistică a textului *ante litteram*) drept o formă nouă, dezvoltată a *criticii filologice*”¹⁵.

Vorbind despre școala italiană de lingvistica textului, Coșeriu îi pomenește pe Cesare Segre, Maria Corti și Silvio D’Arco Avalle, dar deasupra tuturor, crede el, trebuie așezat Antonino Pagliaro „unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai lingvisticii textului, ce-i drept mai puțin în domeniul construirii de modele sau al discutării principiilor teoretice ale lingvisticii textului, cît mai degrabă în domeniul lingvisticii textului aplicate, al interpretării de texte. Decenii la rînd, sub numele de *critica semantica* (critică semantică)¹⁶, Pagliaro a practicat o lingvistică a textului”¹⁷.

¹² *Op. cit.*, p. 247-248.

¹³ *Op. cit.*, p. 247-248.

¹⁴ Considerate a fi de factură croceană.

¹⁵ Cf. A. Pagliaro, *La critica semantica*, în *Nuovi saggi*, *op. cit.*, p. 408.

¹⁶ Cf. printre altele: A. Pagliaro, *Saggi di critica semantica*, Messina-Florența, 1953; *Nuovi saggi di critica semantica* (mai ales „La critica semantica”, p. 379-408), Messina-Florența, 1956; *Altri saggi di critica semantica*, Messina-Florența, 1961. Foarte renumită este interpretarea unor „pasaje obscure” din texte celebre; așa sînt, de exemplu, formulele *ite missa est, sunt lacrimae rerum* (Vergilius, *Eneida* 1, 462); *e’l modo ancor m’offende* „în chip ce și-azi, cînd mi-amintesc, mă doare” (Dante, *Infernul*, V, 102, trad. rom. de Eta Boeriu, în Dante Alighieri, *Divina comedie*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1965, p. 36).

¹⁷ Coșeriu 2013: 20.

În studiul *Informație și literatură*¹⁸, Coșeriu pleacă de la constatarea că există o incapacitate generală a lingviștilor de a înțelege literatura ca literatură, adică de-a înțelege literatura ca artă. Poate că e vorba, crede Coșeriu, de o incapacitate a lingvisticii înseși și de o imposibilitate rațională de-a determina cu criterii doar lingvistice și de structură lingvistică limitele (granițele) între discursul literar și discursul informativ, adică între *literatură și informație*. Există și excepții printre lingviști: un caz extraordinar, deși nu foarte bine cunoscut, este cel al lui Antonino Pagliaro, ale cărui interpretări de texte literare, inclusiv în sens estetic, „sînt – după părerea mea – tot ce s-a publicat mai bun vreodată în domeniul interpretării literare: s-ar putea cita, de exemplu, interpretarea pe care, ca lingvist, a dat-o celebrului poem al Sfîntului Francisc din Asisi 'Cantico delle Creature'”.¹⁹

Prioritatea acordată de marele lingvist român textului literar poate fi o influență a *criticii semantice* practicate cu predilecție de Antonino Pagliaro. Coșeriu afirmă în repetate rînduri că o lingvistică a textului ca *lingvistică a sensului* ar trebui să se ocupe preferențial, dar nu exclusiv, de textele literare.²⁰

Și de data aceasta, Coșeriu își recunoaște „modelul”: „Antonino Pagliaro, în a cărui *critica semantica* văd deopotrivă o lingvistică a textului *ante litteram*. Este drept că și el se ocupă în primul rînd de textele literare; în plus, el a recunoscut însă clar că problema apariției sensului în texte nu este o problemă specific literară. De aceea, el și-a aplicat metoda și în texte filosofice, religioase sau chiar în texte juridice”.²¹

Coșeriu se întrebă în ce măsură lingvistica textului ca lingvistică a sensului face parte din lingvistica generală și dacă adevărata și propria lingvistică a textului este, în interiorul lingvisticii înțelese în mod tradițional, o disciplină mai degrabă marginală.

Lingvistica textului face parte din hermeneutica limbajului, nu din hermeneutica limbilor. Lingvistica specială care, deși prezentată ca „generală”, este hermeneutică a limbilor, nu a limbajului (= a faptului lingvistic în general), constituie pentru lingvistica textului doar o disciplină auxiliară – crede Coșeriu.²² Cu toate acestea, în situații textuale determinate, această *disciplină auxiliară* poate avea un rol decisiv în constituirea sensului global al textului. De pildă Antonino Pagliaro demonstrează că înțelegerea unuia dintre textele cele mai importante din literatura italiană medievală,

¹⁸ V. *Información y literatura*, în vol. Eugenio Coseriu; Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA (Ediciones Universidad de Navarra, S.A.), Pamplona, 2006, p. 85-100.

¹⁹ *Il Cantico di Frate Sole*, în *Saggi di critica semantica*, Messina/Florența, D'Anna, 1953, p. 203-228.

²⁰ Și asta pentru că „limbajul poetic reprezintă deplina funcționalitate a limbajului și, prin urmare, poezia („literatură” ca artă) este spațiul desfășurării integrale, al plenitudinii funcționale a limbajului. [...] Pe de altă parte, poezia, ca și limbajul, este aprehensiune a universalului în individual, obiectivare a conținuturilor intuitive ale conștiinței. Limbajul absolut este, prin urmare, poezia. Este ceea ce au semnalat și susținut diferiți filozofi și ceea ce a fost amplu fundamentat, în special de Croce” (*Teză despre tema limbaj și poezie*, în vol. Eugeniu Coșeriu 2009: 162 și 165). V. și Coșeriu 2009bis: 127-129. Pentru aplicații pe text literar vezi și Coșeriu 1948, iar pe text religios Coșeriu 2010.

²¹ V., printre altele, *Formule di confessione meridionali in caratteri greci*, în *Saggi di critica semantica*, p. 281-330; *Due ricette in volgare siciliano del sec. XIII*, în *Nuovi saggi di critica semantica*, p. 185-198; *La formula «paricidas esto» și La formula «ite missa est»*, în *Altri saggi di critica semantica*, p. 41-110 și 129-182. Mai poate fi amintită lucrarea *Ulisse*. Ricerche semantiche sulla „Divina Commedia”, vol. I-II, D'Anna, 1967.

²² Cf. *op. cit.*, p. 294.

„Cantico di Frate Sole” (sau „Cantico delle creature”) de Sfântul Francisc din Asisi, depinde în întregime de interpretarea corectă a prepoziției *per* în acest text. Pagliaro examinează interpretările anterioare (prepoziție cauzală, instrumentală), după care argumentează convingător că *per* are aici o utilizare proprie latinei ecleziastice (*prin mijlocirea, cu ajutorul, pe calea*), care duce la o interpretare complet diferită, agustiniană, a poemului: „Dacă facem abstracție de formulele de început și de sfârșit, *Cântecul fratelui soare* (cunoscut și cu titlul *Cantico delle creature*) este alcătuit din strofe asonante, inegale ca lungime, care încep toate cu aceeași formulă: «Laudatu si, mi Signore, (...) *per*...» («Fii lăudat, Doamne, (...) *per*...»). Acest *per* a fost interpretat prin tradiție ca prepoziție cauzală (lat. *propter*), și chiar și în diferite traduceri germane apar prepoziții cauzale (*um... willen*, la Vossler *fiir*). Asta ar însemna, deci, că Dumnezeu trebuie lăudat de dragul creațiilor sale, pentru faptul că le-a creat.

Sprijinindu-se pe argumente care nu pot fi discutate aici în detaliu, Benedetto Croce²³ se pronunță, dimpotrivă, pentru o interpretare în sensul unei construcții agentivale: «Fii lăudat, Doamne, *de către* (*prin*) creațiile tale” (lat. *ab*, it. modern. *da*, fr. *par*).

Alți critici au făcut propuneri de compromis; prepoziția ar trebui înțeleasă atât cauzal, cât și instrumental: «Fii lăudat de creațiile tale și de dragul lor».

După o verificare atentă, Pagliaro respinge toate aceste interpretări și se decide pentru una nouă: în *per* ar trebui să vedem un reflex al grec. *διὰ*, ar fi vorba despre o utilizare specială a prepoziției în latina bisericească timpurie, care ar trebui explicată printr-o imitare a utilizării lui *διὰ* în epistolele Sfântului Pavel: «Fii lăudat, oh, Doamne, *prin* (*atraverso*) soare, respectiv *în* soare (*nel sole*)». Cu alte cuvinte: «Lăudînd soarele, luna, toate creațiile tale, te lăudăm pe Tine».

Așadar, pe baza unei analize atente a semnificației prepoziției *per*, Pagliaro ajunge la o interpretare «augustiniană» a poemului. În același timp, Pagliaro își afirmă o poziție fermă și în privința unei probleme de istorie literară: în ultimele două strofe (făcînd abstracție de strofa finală), unde este vorba despre iertare și despre moarte, prepoziția *per* ar putea fi interpretată doar în sensul cauzal al lui *propter*; și-ar găsi astfel confirmarea, în elementele sale esențiale, vechea idee potrivit căreia în aceste două strofe ar trebui să vedem adaosuri ulterioare.²⁴

La fel procedează și Coșeriu care, interpretînd un text celebru din Safo²⁵, demonstrează că două procedee idiomatiche, opoziția între *μὲν* și *δέ* și separarea facultativă a compuselor verbale constituie cheia pentru corecta înțelegere a sensului.

În multe alte situații, însă, rolul limbii în conturarea sensului textului se reduce la o caracteristică universală a oricărei limbi, aceea de a se referi la extralingvistic (de pildă *Don Quijote* de Cervantes sau întreaga operă a lui Kafka).

²³ Se pare că avem de-a face aici cu un lapsus linguae al autorului, neremarcat de editorii germani, dacă nu cumva cu o eroare a auditorilor germani ai lui Coșeriu! În ediția italiană a textului, Donatella di Cesare restabilește referința corectă: L.F. Benedetto, *Il Cantico di Frate Sole*, Sansoni, Firenze, 1941 [Nota traducătorilor ediției românești].

²⁴ *Il cantico di Frate Sole*, în *Saggi...*, *op. cit.*, p. 203-228.

²⁵ *V. op. cit.*, p. 279-281.

Concluzionînd, putem afirma că – dincolo de activitatea de pionierat și de structura profund originală pe care întemeiază Coșeriu această nouă știință a limbajului –, influențele, ideile preluate creativ și dialogul peste timp cu alți mari lingviști și filozofi ai limbajului se regăsesc, ca pretutindeni în opera sa, și în domeniul *lingvisticii textului*.

BIBLIOGRAFIE

- Adam, Jean-Michel, *Lingvistică textuală*. Introducere în analiza textuală a discursurilor, Traducere de Corina Ifimia, Institutul European, Iași, 2008
- Adam, Jean-Michel, *L'émergence de la Linguistique Textuelle en France: entre perspective fonctionnelle de la phrase, grammaires et linguistiques du texte et du discours*, în rev. „Investigações”, vol. 23, nr. 2, 2010, p. 11-47
- Boc, Oana, *Textualitatea literară și lingvistica integrală*. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire, Clusium, Cluj-Napoca, 2007
- Bühler, Karl, *Sprachtheorie*. Die Darstellungsfunktion der Sprache, Fischer, Jena, 1934 [trad. spaniolă *Teoría del lenguaje*, Alianza Universidad, 1979]
- Charaudeau, Patrick; Maingueneau, Dominique (coord.), *Dictionnaire d'analyse du discours*, Éditions du Seuil, Paris, 2002
- Cifor, Lucia, *Principii de hermeneutică literară*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2006
- Coseriu, Eugenio, *La lingua di Ion Barbu* [con alcune considerazioni sulla semantica delle lingue „imparate”, în „Atti del Sodalizio Glottologico Milanese”, dicembre 1948, p. 47-53
- Coseriu, Eugenio, *Determinación y entorno*. Dos problemas de una lingüística del hablar, în *Romanistisches Jahrbuch*, nr. 7, 1955-1956, [publicat în 1957], p. 24-54 (Trad. rom. în Coșeriu 2004: 287-329 și în Coșeriu 2009: 198-233)
- Coseriu, Eugenio, *Lezioni di linguistica generale*, Torino, 1973; ediție spaniolă revizuită și adăugită: *Lecciones de lingüística general*, Madrid, 1981; versiune în limba română (după versiunea spaniolă) de Eugenia Bojoga: *Leții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000
- Coseriu, Eugenio, *Sprachkompetenz*. Grundzüge der Theorie der Sprechens, Text îngrijit și editat de H. Weber, Tübingen și Basel, 1988
- Coseriu, Eugenio, *Competencia lingüística*. Elementos de la teoría del hablar, Gredos, Madrid, 1992
- Coseriu, Eugenio, *Textlinguistik*. Eine Einführung, Herausgegeben und bearbeitet von Jörn Albrecht, Dritte, überarbeitete und erweiterte Auflage, Francke Verlag, Tübingen und Basel, 1994³, (ediția I: 1980)
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistică textului* [Conferință ținută la Universitatea din București în ziua de 6 noiembrie 1996], în rev. *Fonetică și dialectologie*, XX-XXI, 2001/2002, p. 131-139 [număr publicat în 2004]
- Coșeriu, Eugeniu, *Teoria limbajului și lingvistica generală*. Cinci studii, Ediție în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 2004
- Coseriu, Eugenio; Loureda Lamas, Óscar, *Lenguaje y discurso*, Prólogo de Johannes Kabatek, EUNSA (Ediciones Universidad de Navarra S.A.), Pamplona, 2006
- Coseriu, Eugenio, *Lingüística del texto*. Introducción a la hermenéutica del sentido, Edición, anotación y estudio previo de Óscar Loureda Lamas, Arco/Libros, Madrid, 2007
- Coseriu, Eugenio, *Lingüística del texto*. Introduzione a una ermeneutica del senso, Edizione italiana a cura di Donatella Di Cezare, Carocci editore, Roma, 2008⁵ (ediția I: 1997)

- Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009 (Colecția „Logos”, nr. 1)
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica textului ca hermeneutică a sensului*. Traducere din limba spaniolă de Dorel Fînar, în vol. ****Limbaje și comunicare*, vol. X, partea I [Lucrările Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ediția a X-a, Suceava], Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009bis, p. 127-130
- Coseriu, Eugenio, *Orationis fundamenta*. Rugăciunea ca text, Traducere de Andreea Grinea, în rev. „Transilvania”, nr. 7-8, 2010, p. 1-12
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica textului*. O introducere în hermeneutica sensului, Ediție îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească și index de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, cu o postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013 (Colecția „Logos”, nr. 10)
- Dospinescu, Vasile, *Eugeniu Coșeriu și lingvistica textului*, în vol. *** *Limbaje și comunicare*, IX, partea I, Editura Universității Suceava, 2007, p. 72-88
- Fînar, Dorel, *Schiță pentru o poetică integrală*, în vol. *Limbaje și comunicare*, IV [Lucrările Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ediția 1999], Editura Universității, Suceava, 2000, p. 522-532
- Fînar, Dorel, *Ars poetica eminesciană*, Editura Universității din Suceava, 2006
- Fînar, Dorel, *Valențe ale lingvisticii textuale coșeriene*, în vol. *Normă-sistem-uz: codimensionare actuală*, (Conferință în plen la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ediția a XI-a, Chișinău, 12-14 mai 2011), vol. I, Editura Universității de Stat din Moldova, Chișinău, 2012, p. 16-23
- Hjelmslev, Louis, *Essais linguistiques*, în „Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague”, XII, Copenhaga, 1959
- Hjelmslev, Louis, *Preliminarii la o teorie a limbii*, Traducere din limba engleză de D. Copceag, Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale, București, 1967 (litografiat)
- Munteanu, Cristinel, *Lingvistica integrală coșeriană*. Teorie, aplicații și interviuri, Editura „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012
- Pagliari, Antonino, *Glottologia*. Parte speciale. Linguistica della «parola», Dell Ateneo, Roma, 1955
- Tămăianu-Morita, Emma, *Câteva distincții conceptuale de bază într-o tipologie textuală de orientare integralistă*, în rev. „Limba română”, Chișinău, nr. 4-6, 2006, p. 14-29
- Tămăianu, Emma, *Fundamentele tipologiei textuale*. O abordare în lumina lingvisticii integrale, Clusium, Cluj, 2001
- Zagaevschi Cornelius, Lolita, *Funcțiile evocative în lingvistica integrală a textului*, în rev. „Limba Română”, Chișinău, nr. 4-6, 2006, p. 30-43
- Zagaevschi Cornelius, Lolita, *Funcții metaforice în „Luntrea lui Caron” de Lucian Blaga*. Abordare în perspectivă integralistă, Editura Clusium, Cluj, 2005